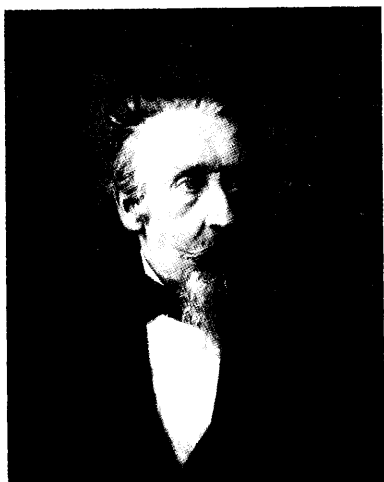

HUGO KAPP (1826–1887)

Asta Pintsaar

Hilf mir den H. Kapp.

Hugo Bernhard Kapp sündis 23. okt. 1826. a. Viljandimaal Põltsamaa kihelkonnas Vana-Põltsamaa (Schloss Oberpahlen) mõisas.¹ Tema vanemad olid pärit praegusel Tüüringi Liidumaal asunud Schwarzburg-Sonderhauseni vürstiriigist, kuulusid sotsiaalselt päritolult väikekodanluse hulka, päritud tiitleid ega valdusi neil ei olnud.

Pere elas mõisa ligidale ostetud väikeses puumajas. Hugo Kappi isa Christian Ludwig Kapp oli 33 aastat õpetaja kohalikus saksa rahvakoolis ning ühtlasi orelimängija Põltsamaa kirikus (1818–1851). Ema Amalia Juliana hooleks olid pere 2 last, poeg Hugo ja temast 12 aastat vanem õde Rosalie (sünd. 19.04.1814). Christian Ludwig Kapp oli nõudlik kohusetruu ja täpsust armastav kooliõpetaja. Mitmel korral avaldati talle tänu eeskujuliku teenistuse, kooli hea seisukorra ning eraldi hea distsipliini eest koolis. Võib arvata, et laste õpetamisega tegeles peres rohkem kooliõpetajast isa ning et töökuse, korralikkuse ja täpsuse päris poeg Hugo just temalt.

1838. a., olles 12 a. vana, asus Hugo Kapp õppima Tartu gümnaasiumi. Kool jäi lõpetamata. Õppinud 6 aastat, pidi ta väliste takistuste tõttu lahkuma gümnaasiumi 2., s.o. eelviimasest klassist veidi enne kursuse lõpetamist. Nii jäi saamata ka igatsetud akadeemiline haridus, sest ainult gümnaasiumi lõpetanul oli õigus asuda õppima ülikooli.

Teadmishimuline nooruk õppis aga iseseisvalt edasi ning sooritas 1844. a. veebruaris Tartu ülikooli juures eksami, mis andis koduõpetaja kutse. Eksamiprotokollist võime lugeda, "et härra Kapp kõikides eksamiainetes: matemaatikas, geograafias, ajaloos ja saksa keeles hinnangut "head teadmised" väärrib".²

1844. a. sügisel alustaski Hugo Kapp 18-aastasena tööd koduõpetajana. 23. nov. 1844 – 21. dets. 1845. a. töötas ta parun Hermann von Tiesenhauseni Idavere (Itfer) mõisas Virumaal Haljala kihelkonnas ning 10. märtsist 1848 – 13. juulini 1848. a. Alexei von Wahli Taevere (Taifer) mõisas Viljandimaal Suure-Jaani kihelkonnas. Mida tegi noormees dets. 1845 – märts 1848, pole teada. Arvata võib, et see aeg kulus enesetäiendamiseks.

1848. a. alustas tegevust Tartu Veterinaariakool. Hugo Kapp ütles üles koduõpetaja koha ja palus endale tööd veterinaariakooli kantseleis, kuhu saigi kirjutajaks.

Kaks aastat hiljem taotles noormees kirjutaja kohta Tartu ülikooli kantseleisse. Ta võeti tööle 15. maist 1850, peaasjalikult venekeelse asjaajamise peale.

* Kuupäevad siin ja edaspidi vana kalendri järgi.

¹ Kõik põhilised eluloolised andmed pärinevad Hugo Kappi isiklikust toimikust: EAA, f. 402, nim. 3, s. 718.

² EAA, f. 402, nim. 3, s. 718, l. 28.

26. okt. 1853. a. viidi Hugo Kapp üle kirjutajaks raamatukogusse. Ta oli siis 27-aastane. Sellest ajast kuni oma viimase elupäevani töötas ta pidevalt ülikooli raamatukogus. Siin leidis ta endale tegevusala, mis vastas kõige enam tema huvidele ja kalduvustele.

Kirjutaja allus otseselt raamatukogu sekretärile. Tema hoole all oli kõik raamatute laenutamisse puutuv. Peale selle tuli pidada arvestust köitmisele saadetud teoste üle, kanda vastavatesse nimistutesse saabunud ajalehed ja ajakirjad, koostada aruandeid ja arveid ning registreerida tsensuurikeelud.³

1865. a. jõustus uus ülikooli põhikiri, mis muutis töökorraldust ka raamatukogus. Kirjutaja koht kaotati. Senisele ühele raamatukoguhoidja abile, kellena oli juba pikka aega töötanud Adolph Specht, määrati juurde veel teine. 6. märtsil 1865. a. sai selleks Hugo Kapp. Raamatukoguhoidja abid pidid täitma kõiki raamatukoguhoidja (tol ajal Emil Anders) korraldusi ja viimase haiguse või äraoleku puhul teda asendama. Üks abidest pidi raamatukoguhoidja juhendamisel tegelema kataloogide koostamise ja täiendamisega, teise põhiülesandeks jäi lugejateenindus.⁴ Millist ülesannet selles tööjaotuses täitis H. Kapp, arhiivimaterjalidest ei selgu.

1871. a. läks pensionile kauane raamatukoguhoidja E. Anders. Raamatukogukomisjoni ettepanek ülikooli nõukogule oli: valida uueks raamatukoguhoidjaks senine raamatukoguhoidja abi Hugo Kapp. Raamatukogukomisjoni nimel kirjutas H. Kappile iseloomustuse-soovituse⁵ direktor Carl Paucker. See kanti ette ülikooli nõukogus 21. sept. 1871. a. Iseloomustuses põhjendati, miks valik langes just Hugo Kappile, kuigi viimasel polnud akadeemilist haridust. C. Paucker märgib, et härra Kapp on juba sageli raamatukoguhoidja äraolekul viimase ülesandeid täitnud. Ta on raamatukogus töötades pika aja vältel silmapaistva kohusetunde, asjalikkuse ja vilumusega asjatoimetustes, tööalase agaruse ja püüdlikkusega nii üleüldise lugupidamise võitnud, et iga edasine sõna tema kiituseks üleliigne peaks olema. Taotletud edutamises ei ole ka väliseid takistusi, kuna H. Kappil on olemas vajalik teenistusaste (oli sel ajal kolleegiumiassessor). Varem kehtinud nõue, et raamatukoguhoidjal peab olema akadeemiline kraad, ülikooli uues põhikirjas puudub. Et aga raamatukogu kõrgem juhtimine on usaldatud professorite hulgast valitud raamatukogu direktorile ja teaduskondade esindajatest moodustatud raamatukogukomisjonile, siis peaks sellega juhtimise teadusalane külg juba piisavalt esindatud olema. Raamatukoguhoidja on kehtiva reglemendi järgi määratud täitma eelkõige raamatukogu sekretäri raskeid administratiivseid kohustusi, sobides seda enam, kui ta ei ole mingi kitsa ala eriteadlane, vaid võimalikult laia entsüklopeedilise haridusega. Kui hästi just härra Kapp nendele ülesannetele oma suurepärase raamatukogu ja tema varade tundmisega vastab, selles veendumiseks on kõigil raamatukogu kasutajatel pidev võimalus olnud. H. Kappi teadusalaste teadmiste mitmekülgsus näitab ka see, et ta on oma otsese ametialase tegevuse kõrval aastaid tütarlastekoolis mitmesuguseid aineid õpetanud.

Raamatukogukomisjon oli veendunud tema poolt soovitatud kandidaadi silmapaistvas tubliduses ega näinud oma vaateväljas ühtegi teist nii sobivat isikut.

³ EAA, f. 4, nim. 1, s. 52, l. 7.

⁴ Reglement für die Bibliotheksverwaltung bei der Dorpater Universität. Dorpat, [1865]. S. 3.

⁵ EAA, f. 402, nim. 3, s. 718, l. 88–88p.

UURIMUSI ENDISTEST TÖÖTAJATEST

Tartu õpperingkonna kuraatori otsusega nr. 2440 29. okt. 1871. a. kinnitati Hugo Kapp Tartu ülikooli raamatukoguhoidjaks.⁶ Sellele ametikohale jäi ta elu lõpuni, töötades raamatukoguhoidjana kokku 16 aastat.

36265. (57179.)	<i>Dorp. 1871. 8°</i> v. Oettingen (Abt.) <i>Museumsbes.</i> beschreibungen angeordnet in Dorpat. im J. 1866, nach fünfjährigen Mühen erschienen (1866-1870), 8: Jaggung. Dorp., Laamäe. 1871. 8 ^o	1.	X. 322 ²²
36266. (56,159.) k ^o .	<i>Stark</i> (Aph.) <i>Synopsis</i> <i>bibl. excycl.</i> im Verh. v. N. Zyt., nach Job. v. Franz. Siegismund. Q. Zyt. b. III. Lief. 18-19. Berklin, Bue, 1871. 4 ^o	1.	III. 351 ²² 10 ^o } III. 559.
36267. (56,165.) k ^o .	<i>Stadler</i> (Abt. Evang.) <i>Vorläufiges Verzeichn.</i> Ligun. Lajpau, fortgef. v. J. N. Gi- nat. St. III. Lief. 5. Augsburg, B. Schmidt. 1871. 8 ^o	1.	III. 559. 8 ^o }
36268. (56,324.) k ^o .	<i>Maassen</i> (Abt.) <i>Gedächtnis des Bischofs</i> mit des Lehramtes seit 1850.	1.	IV. 39

Hugo Kappi esimesed sissekanded aktsessiooniraamatusse
(KHO, f. 4, nim. 1, s. 347, l. 325)

Missugused töövaldkonnad kuulusid raamatukoguhoidja kompetentsi? Ainult raamatukoguhoidjal oli õigus teha sissekandeid nõõrraamatusse. H. Kappi esimene sissekanne kannab acc. nr. 36 265, viimane acc. nr. 60 531.⁷ Seega 24 267 sissekannet, kõik väga korrapärase peene käekirjaga, ilma mingisuguste parandusteta.

Hugo Kappi raamatukoguhoidjaks oleku ajal oli raamatukogus suuremaks tööks süstemaatilise kataloogi koostamise lõpetamine, mille valmistamine võeti plaani ja eeltööd tehti juba E. Andersi ajal, 1860. aastate lõpul. Uue kataloogi liigitussüsteemi töötasid välja ülikooli õppejõud. See arutati läbi ja võeti vastu raamatukogukomisjoni koosolekul 1872. aastal. Juba järgmisel aastal ilmus see trükist pealkirja all *Schlüssel zum systematischen Catalog der Dorpater Universitäts-Bibliothek*.

1872. a. märtsis taotles H. Kapp ülikoolilt summasid uuele kataloogile kartoteegikapi ehitamiseks.⁸ Kapp oli plaanis teha poleeritud lepapuust pikkusega 24 jalga, pidi sisaldama 400 sahtlit, millest igauks oli mõeldud 500 sedeli mahutamiseks. Kapi pidi kohalik tiser Stamm valmis ehitama 1. juuliks. Summad saadi, kartoteegikapp valmis ning juba 1872. a. sügissemestril anti uus, süstemaatiline kataloog lugejate kasutusse. Praegu asub see

⁶ EAA, f. 402, nim. 3, s. 719, l. 2.

⁷ TÜR KHO, f. 4, nim. 1, s. 347, l. 325, s. 350, l. 350.

⁸ EAA, f. 402, nim. 5, s. 638, l. 58.

kartoteegikapp, raamatukoguhoidjate keeles “kirst” muuseumieksponaadina Toomel, tema sisu aga on meil kataloogisaalis.

Paralleelselt tööga süstemaatilise kataloogi juures jätkus H. Kappi ajal suure alfa-beetilise sedelkataloogi ning dissertatsioonide kataloogi täiendamine. Valmis sai dublettide kataloog,⁹ mis võimaldas vahetust riigi teiste ülikoolide ning teadusasutustega, nagu Peterburi Teaduste Akadeemia, Moskva Ülikool jt. Lõpetati ka akadeemiliste trükiste kataloogimine ning Morgensterni memoriaalkogu kataloog liideti suure sedelkataloogiga.

Suurimaks annetuseks sel perioodil oli Raadi mõisa omaniku, kunstiharrastaja ja kolleksionääri Karl Eduard von Lipharti oma: 1815 teost 4541 köites.¹⁰ Kinkija palus endale saata täieliku kataloogi kingitud teoste kohta. Selle koostas Hugo Kapp ise. Väiksematest annetustest võiks nimetada 250-köitelist publikatsioonide kogu Peterburi Teaduste Akadeemialt 1873. a. ning Peterburi tervishoiuinspektor Peter Magnus Maydelli poolt pärandatud rohkem kui 250 köidet meditsiinilist kirjandust 1885. a.¹¹

Juba varem vahetati publikatsioone Saksamaa ülikoolidega. Alates 1880. aastatest algas vahetus ka Prantsusmaa, Rootsi, Taani ja mõningate Põhja-Ameerika ülikoolidega. Saksamaa keskkoolidega hakati vahetama ka kooliprogramme.

1876. aastast ülikooli peahoones tegutsenud lugemistuba (*Lesezimmer*), mis oli õppejõududele ajakirjade ja ajalehtede lugemise kohaks, laiendati. Lugemistuba hooldas raamatukoguhoidja; Kapp hakkas selle töö eest tasu saama 1878. a.¹²

Selle kohta, kuidas Hugo Kapp töötas, milline inimesena oli ja mida tegi peale raamatukogutöö, on kasutada vähe materjale. Arvesse tulevad vaid kaks tööalast iseloomustust ja nekroloog. C. Pauckeri poolt kirjutatud iseloomustusest oli juba eespool juttu.

1878. a. täitus H. Kappil 25 aastat tööd raamatukogus. Iseloomustuse-soovituse¹³ tööle edasijätmiseks kirjutas tolleaegne direktor prof. Eugen Petersen, kes rõhutab Hugo Kappi laitmatut kutsetruudust, äärmist hoolsust ja korralikkust. Ta kirjutab Kappi alalisest abivalmidusest ja vastutulelikkusest, väsimatust töövoimest, mis säilib ka suurenenud töökoormuse puhul.

Iseõppimise teel omandas Hugo Kapp laialdased teadmised mitmel alal, eriti loodusteadustes. Aastaid töötas ta raamatukogutöö kõrvalt kohalikus tütarlastekoolis, õpetades loodusteadust. Ka hoolitses ta ise oma 9 lapse kogu kooliõpetuse eest.

Hugo Kapp oli innukas kolleksionäär. Aastate vältel kogus ta endale oivalise herbariumi. Ilmselt hakkas ta sellega pihta juba 1856. a., kui palus endale 28 päeva puhkust teadusliku eesmärgiga seotud reisiks läbi kogu Liivimaa ja selle ümberkaudsete alade.

H. Kappi huvi loodusteaduste vastu näitab ka see, et ta töötas paralleelselt ülikooli raamatukoguga pikka aega (18 aastat) Loodusuurijate Seltsi (LUS) raamatukoguhoidjana. 1869. a. esimesel poolel sai H. Kapp LUS-ilt ülesande korda teha ja kataloogida seltsi raamatukogu. Novembriks oli töö tehtud. Seltsi novembrikuu koosolekul arutati ühe küsimusena raamatukogu tööd. Aruande esitas H. Kapp, kes ütles: “Alfa-beetiline kataloog,

⁹ Doubletten-Katalog der Universitäts-Bibliothek zu Dorpat. Dorpat, 1875. 71 S.

¹⁰ EAA, f. 402, nim. 4, s. 1065, l. 2.

¹¹ EAA, f. 402, nim. 4, s. 1065, l. 210.

¹² Петухов Е. В. Императорский Юрьевский, бывший Дерптский, университет за сто лет его существования (1802–1902). Санкт-Петербург, 1906. Т. 2: университет в последний период своего столетнего существования (1865–1902). С. 120

¹³ EAA, f. 402, nim. 3, s. 718, l. 96–97.

mille kallal ma 9 nädalat iga päev 8–10 tundi päevas töötasin, on nüüd valmis. See koosneb 9123 sedelist ja on koostatud saksa bibliograafi Eberti poolt välja töötatud meetodi järgi.”¹⁴ Samal koosolekul kinnitati Kapp LUS-i tasuliseks raamatukoguhoidjaks, kellena töötas elu lõpuni. 1878. aastast, kui võeti vastu LUS-i uus põhikiri, oli ta üks neljast kirja-vahetajaliikmest.

Hugo Kapp elas oma perega Tartus Tiigi tänavas isiklikus majas, algul majas nr. 57, alates 1875. a. nr. 9. (Mõlemad olid puumajad ega ole säilinud.) Ta oli kaks korda abielus ja kasvatas üles tüheksa last. Esimene abikaasa, sünd. Emmeline Catharina Eschscholz suri sept. 1853. a. Sellest abielust sündis kaks tütart, Mathilde (suri 3. eluaastal) ja Amalia Aurora. Teine abikaasa Emma Carolina Mathilde Grübladt oli Ronneburg-Neuhofi mõisavalitseja tütar. Sellest abielust sündis kaheksa last: Rosalie Caroline (1855), Bertha Marie (1858), Mathilde Hanna (1860), Ida Friederike (1862), Martha Augusta (1865), Walther Theophil (1866), Kurt Johannes (1870), Hans Adalbert (1878). Kui H. Kapp suri, oli abielus vaid üks tütar, teised lapsed elasid kõik vanemate juures. Tütar Bertha oli invaliid. Kindlasti oli sellist suurt peret raske ülal pidada ja koolitada. Vaid Walther Kappi nime kohtame TÜ meditsiiniüliõpilaste nimekirjas.¹⁵

Raamatukoguhoidja palk oli 1200 rbl. aastas. Sellele lisandusid tasu eritööde eest (näit. Lipharti kataloogi koostamise eest 250 rbl.) ning preemiad eeskujuliku töö eest või seoses teenistusliku astme tõusuga. Kui täitus 25 aastat tööd riigiteenistuses, hakkas H. Kapp lisaks palgale saama täispensioni 714 rbl. 80 kop. aastas.¹⁶

Hugo Kappi vanemad olid kirjas välismaalastena, tema ise aga oli alates 1856. aastast Vene alam. Riigiteenistuses jõudis ta tol ajal Vene tsiviilteenistuses kehtinud 14-klassilises auastmete süsteemis 4. klassini, s.t. kolleegiumiregistraatorist (madalaim, 14. klass) 1854. a. tõelise riiginõuniku auastmeni 1885. a.¹⁷

Eeskujuliku teenistuse ja eriliste teenete eest sai Hugo Kapp ka mitmed Tsaari-Venemaal tol ajal kehtinud medalid ja ordenid:¹⁸ 1859 — 1853–1856. a. sõja mälestuseks välja antud pronksmedal Andrejevi lindil; 1873 — Püha Stanislavi orden, II järk; 1877 — Püha Anna orden, II järk; 1882 — Püha Vladimiri orden, IV järk.

1883. a. sai Hugo Kappil täis 30 aastat tööd ülikooli raamatukogus. Ta valiti veel 5 aastaks ametisse.

H. Kapp töötab raamatukogus kokku 34 aastat. Võib-olla oleks see aeg pikemgi olnud, kui poleks saanud suhteliselt varajane surm. Tartu ülikooli raamatukoguhoidja Kapp suri 26. det. 1887. a., olles vaid 61-aastane. Mis oli surma põhjus ning kuhu ta maetud on, selle kohta andmed puuduvad. Nekroloog ajalehes *Neue Dörptsche Zeitung* ja lühike teade *Olevikus* sellele vastust ei anna.¹⁹

¹⁴ Sitzungsberichte der Naturforscher Gesellschaft zu Dorpat. Dorpat, 1874. Bd. 3. S. 37–38.

¹⁵ *Album Academicum* der Kaiserlichen Universität Dorpat. Dorpat, 1889. Nr. 12 511.

¹⁶ EAA, f. 402, nim. 3, s. 719, l. 4.

¹⁷ Ettepanekud edutamiseks tegi tollal teenistuja vahetu ülemus, arvestades alluva käitumist ja tööd. H. Kappi seisund andis talle isikliku aadli õigused.

¹⁸ EAA, f. 402, nim. 3, s. 718, l. 158–160.

¹⁹ *Neue Dörptsche Zeitung*. 1887. 28. Dec., Nr. 300. S. 2; *Olevik*. 1888. 4. jaan., nr. 1. Lk. 2.

1888. a. maalis kunstnik Julie Wilhelmine Hagen-Schwarz Hugo Kappi portree (vt. lk. 130), mis riputati teeneka raamatukogutöötaja mälestuseks tema endise töölaua kohale raamatukogus.²⁰

Hugo Kapp võitis töökaaslaste ja raamatukogu küllastajate täie lugupidamise ja austuse. Oma elutöö tegi Hugo Kapp ülikooli raamatukogus, millele lisandus lugemistoa juhatamine, aastatepikkune töö raamatukoguhoidjana Loodusuurijate Seltsis ning õpetajana tütarlastekoolis. Raamatukogu ajaloos oli selle perioodi suurimaks saavutuseks süstemaatilise kataloogi koostamine ja lugejate kasutusse andmine.

Nekroloogis on kirjutatud: “Ta oli nagu loodud tööks raamatukogus. Ehkki piinlikult kohusetruu ja täpne tööülesannete täitmisel, ei olnud ta kunagi, nagu sarnaste iseloomude juures sageli kohtab, pahur ega halvatujuuline. Vastupidi, tema alatine muutumatuks jääv lihtsus, tema väsimatu abivalmidus leidsid siirast tunnustust kõikidelt, kel eales midagi raamatukogusse asja oli. Tegevus raamatukogus, nii on Hugo Kapp kord ise öelnud, pakub talle mõõtmatu rahuldust: “Võimalust olla paljude teenistuses ja paljudele kasulik”. Nii ta mõtles ja nii on ta ka alati tegutsenud!”²¹

²⁰ Maal asub praegu raamatukogu kunstikogus (M 9).

²¹ Neue Dörptsche Zeitung. 1887. 28. Dec., Nr. 300. S. 2.